

Sugerowane cytowanie:

Klima, S. (2017). Rola rozwoju zrównoważonego w kształtowaniu konkurencyjności przedsiębiorstw. W: M. Maciejewski, K. Wach (red.), *Handel zagraniczny i biznes międzynarodowy we współczesnej gospodarce*. Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, s. 215-226.

Rola rozwoju zrównoważonego w kształtowaniu konkurencyjności przedsiębiorstw

Stanisława Klima*

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Wydział Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych
Katedra Handlu Zagranicznego
ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków
e-mail: stanislaw.klima@uek.krakow.pl

Streszczenie:

Koncepcja zrównoważonego rozwoju, kształtująca ideę trwałości gospodarowania zarówno w skali makroekonomicznej jak i w rozwoju przedsiębiorstwa, jest konsekwencją niekontrolowanych następstw dynamicznego rozwoju gospodarczego. Degradacja środowiska nastąpiła w wyniku skumulowanych skutków działalności gospodarki, kierującej się kryterium krótkookresowej maksymalizacji zysku, przy jednoczesnym braku dbałości o prawidłowy przebieg funkcji środowiskowych. Przedsiębiorstwo powinno działać w sposób zrównoważony w całym łańcuchu zależności, kształtując właściwe relacje z dostawcami oraz własnym kapitałem ludzkim, który w rzeczywistości przedsiębiorstwa tworzy najtrudniejszą do imitacji wartość dodaną. Wzrost znaczenia czynników niematerialnych w procesie tworzenia trwałej przewagi konkurencyjnej oraz społeczny charakter jej budowania wskazuje nowe miejsce dla koncepcji przedsiębiorstwa społecznie odpowiedzialnego. Celem artykułu jest ocena zależności występujących pomiędzy teoretycznymi założeniami idei zrównoważonego rozwoju i społecznej odpowiedzialności biznesu a przedsiębiorstwem oraz wskazanie zarówno korzyści jak i barier związanych z wdrażaniem teorii w praktyce biznesowej, wynikającej z przyjętej strategii konkurencyjności przedsiębiorstwa.

Słowa kluczowe: rozwój zrównoważony; społeczna odpowiedzialność biznesu; konkurencyjność; małe i średnie przedsiębiorstwa

Klasyfikacja JEL: Q01

* Ten rozdział powstał w ramach projektu nr 061/WE-KHZ/02/2017/S/7061 pt. "Konkurencyjność międzynarodowa w perspektywie makro, mezo i mikro" sfinansowanego ze środków przyznanych Wydziałowi Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie w ramach dotacji na utrzymanie potencjału badawczego.

1. WSTĘP

Dynamiczny wzrost gospodarczy XX w. związany z rozwojem nauki i technologii, realizowany z udziałem forsownej industrializacji, nieskoordynowanej z wymogami ochrony środowiska, doprowadził do powstania niekontrolowanych następstw w środowisku przyrodniczym. Pomijanie przez mechanizm ekonomiczny

przyrodniczych kosztów uprzemysłowienia stworzyło iluzję sprawności i efektywności takiego kierunku rozwoju. Sterowanie gospodarką pozbawione było bezpośrednich narzędzi ukazujących ekonomiczne znaczenie dóbr przyrodniczych, które zresztą, zgodnie z obowiązującą wówczas teorią, nie posiadały obiektywnej wartości. Wszystkie dobra wolne wcześniej czy później muszą uzyskać swoją cenę. Stanie się to jednak wówczas, gdy wskutek działalności człowieka, korzystanie z nich zostanie ograniczone lub wręcz niemożliwe w wyniku zanieczyszczenia lub wyczerpania. Cenę wyznaczą natomiast, obok ceny ich pozyskania, również ograniczenia w ich nabyciu. Stąd też dobra te muszą być traktowane jako dobra gospodarcze i zostać uwzględnione w rachunku ekonomicznym.

Celem artykułu jest ocena zależności występujących pomiędzy teoretycznymi założeniami idei zrównoważonego rozwoju i społecznej odpowiedzialności biznesu a przedsiębiorstwem oraz wskazanie zarówno korzyści jak i barier związanych z wdrażaniem teorii w praktyce biznesowej, wynikającej z przyjętej strategii konkurencyjności przedsiębiorstwa.

2. KONCEPCJA ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO I JEJ WPŁYW NA GOSPODARKĘ EFEKTYWNIIE KORZYSTAJĄCĄ Z ZASOBÓW

Pojawienie się nowych idei związanych z trwałością gospodarowania jest uwarunkowane niekorzystnymi tendencjami w zakresie eksploatacji dóbr i zasobów środowiska. Degradacja środowiska nastąpiła w wyniku skumulowanych skutków działalności gospodarki, kierującej się kryterium krótkookresowej maksymalizacji zysku, przy jednoczesnym braku dbałości o prawidłowy przebieg funkcji środowiskowych. Przejawia się najczęściej w postaci niszczenia:

- Zasobów przyrodniczych, prowadząc do bezpośredniego zahamowania wzrostu gospodarczego, wskutek wyczerpywania się zasobów lub pogarszania ich jakości;
- Zasobów pracy, kumulacja skutków degradacji środowiska w organizmie człowieka, prowadzi najczęściej do skrócenia okresu przydatności zawodowej, poprzez m.in. zwiększenie absencji chorobowej, zmniejszenie zdolności do koncentracji i pracy kreatywnej;
- Majątku trwałego, poprzez generowanie strat ekologicznych, które będą zmuszeni ponieść wszyscy użytkownicy środowiska.

„Trwałość” w kategoriach ekonomicznych może być interpretowana jako utrzymanie zasobów przyrodniczych w długim okresie ich użytkowania. W literaturze przedmiotu występuje duża różnorodność interpretacji dotyczącej trwałości użytkowania kapitału przyrodniczego. Odzwierciedlają one w dużym stopniu relacje występujące pomiędzy zwolennikami konserwatorskiej ochrony przyrody a ekspansywnymi formami gospodarowania. W rezultacie można wyodrębnić trzy grupy poglądów:

1. Pierwsza koncepcja kładzie nacisk na konserwatorczą ochronę przyrody i opiera się na wiedzy ekologicznej o zależnościach zachodzących w ekosystemach.
2. Druga koncepcja, uwzględniając wiedzę o wzajemnych relacjach zachodzących pomiędzy gospodarką a środowiskiem, poszukuje kompromisu

i możliwości racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody z zachowaniem trwałości ich użytkowania.

3. Trzecia, najbardziej technokratyczna, teoria, jest kontynuacją ekonomicznej teorii wzrostu gospodarczego i ekonomii dobrobytu, które w bardzo wąskim zakresie uwzględniają kwestie związane z bezpiecznym użytkowaniem zasobów środowiska (Śleszyński, 2000).

We współczesnej gospodarce coraz większą aprobatę zyskuje koncepcja rozwoju zrównoważonego nakazująca traktowanie środowiska jako wartości w procesie produkcji na równi z kapitałem i pracą. Jakkolwiek nie istnieje powszechna zgodność, do znaczenia tego terminu, to powszechnie przyjmuje się, iż polityka ta musi rozwiązywać problemy środowiskowe, w sposób, który zapewnia zarówno materialne jak i społeczne podstawy dalszego rozwoju. Pojęcie trwałego rozwoju wykracza daleko poza granice konwencjonalnej ekonomii środowiska i jest trudne do operacjonalizacji, ponieważ istnieje duża niepewność co do tego jak porównać obecne użycie zasobów naturalnych i tych wytworzonych przez człowieka w przyszłości.

Pojęcie ekorozwoju zostało opracowane i wprowadzone do światowego słownictwa przez międzynarodowe gremia ONZ. Oznacza ono nowe podejście do rozwoju przeciwstawiające się wąsko rozumianemu rozwojowi gospodarczemu. Po raz pierwszy pojęcia tego użyto na międzynarodowej konferencji w Sztokholmie w 1972 roku, skonkretyzowano zaś na III Sesji Zarządzającej Programu Ochrony Środowiska Narodów Zjednoczonych (UNEP) w 1975 roku. Pierwsza zasada Deklaracji Sztokholmskiej głosi, że „człowiek ma niepodważalne prawo do wolności, równości i odpowiednich warunków życia w środowisku, które pozwala mu zachować godność i żyć w dobrobycie”. Nakłada ona również obowiązek ochrony i poprawy stanu środowiska dla obecnych i przyszłych pokoleń.

Pojęcie ekorozwoju skonkretyzowano na III Sesji Zarządzającej UNEP w 1975 roku. Przyjęto wtedy tezę, że społeczeństwo, które realizuje idee ekorozwoju to „społeczeństwo uznające nadrzędność wymogów ekologicznych, które nie mogą być zakłócane przez wzrost cywilizacji oraz rozwój gospodarczy i kulturalny, zdolne do samosterowania swoim rozwojem w celu utrzymania homeostazy i symbiozy z przyrodą, a więc respektujące oszczędną produkcję i konsumpcję oraz wykorzystywanie odpadów, dbające o przyszłościowe konsekwencje podejmowanych działań, a więc także o potrzeby i zdrowie przyszłych pokoleń”.

Można powiedzieć, że jest to nowa filozofia rozwoju globalnego, w tym sensie, że obejmuje nie tylko rolnictwo, ale także leśnictwo, ochronę zasobów wodnych i powietrza, a także przemysł – wszystko to musi być skojarzone ze środowiskiem przyrodniczym w sposób nie naruszający jego wewnętrznej równowagi.

W raporcie „Środowisko i Rozwój” Komisji ONZ oraz w ustaleniach Konferencji Narodów Zjednoczonych w Rio de Janeiro z 1992 roku za trwały i zrównoważony rozwój uznaje się „taki rozwój społeczny i gospodarczy, który zapewni zaspokojenie potrzeb obecnej generacji bez ograniczenia możliwości rozwojowych przyszłym generacjom w oparciu o poznane prawa społeczne, przyrodnicze i gospodarcze (Deklaracja, 1992).

Działalność społeczno-ekonomiczna, wpływając ujemnie na wielkość naszej przestrzeni ekologicznej, naraża przyszłe pokolenia na utratę przynajmniej części środowiska, na którym mogłyby one oprzeć swój dobrobyt. Koniecznością zatem staje się wprowadzenie takiej polityki, której celem byłoby przeciwdziałanie procesom degradacji środowiska. Dalszy wzrost ekonomiczny w krajach wysoko rozwiniętych, jak i rozwój krajów biedniejszych, musi przybrać formę dużo bardziej zrównoważoną niż wzrost klasyczny, gdyż tylko taki rozwój staje się kluczem do zrozumienia zależności między środowiskiem a rozwojem. Składniki trwałego rozwoju powinny harmonijnie przyczyniać się do wytworzenia stałego strumienia dochodu, zapewniania akceptowanej przez społeczeństwa równości, zachowania wytworzonego i przyrodniczego kapitału oraz ochrony życiodajnych procesów zachodzących w środowisku.

W celu realizowania powyższych założeń należy dokonać rewizji obowiązujących planów przestrzennego zagospodarowania kraju, renegocjować międzynarodowe umowy gospodarcze oraz zmienić uregulowania prawne z tym związane. Zintegrowanie celów ekonomicznych i ekologicznych w podejmowaniu decyzji, w trakcie realizacji strategii stabilnego rozwoju, będzie wymagało zmiany postaw, celów i rozwiązań instytucjonalnych na każdym szczeblu.

Współcześnie problem różnic w tempach rozwoju różnych krajów nie tkwi, z całą pewnością, w zróżnicowanym wyposażeniu w czynniki produkcji. Obecnie zróżnicowany jest ogólny potencjał rozwojowy, w którym można umieścić wiele czynników (m.in.: odmienne cechy systemowe, sposób reagowania podmiotów, organizacje i instytucje, realia rynkowe, rynek kapitałowy, system bankowy). Technologia łączy w sobie składniki techniczne i socjoinstytucjonalne. Mają one charakter wymierny (maszyny, urządzenia) i niewymierny, zawarty głównie w *know-how*, doświadczeniach, zdolnościach organizacyjnych, menedżerskich, metodach i technikach zarządzania. Może być ona traktowana także jako różnego rodzaju wiedza, pozwalająca dostosować i odpowiednio dobrać środki do osiągnięcia danych celów. Część tej wiedzy zawarta została w maszynach, ale większość jej znajduje się w umysłach ludzi, strukturach organizacyjnych, wzorcach zachowań, będących pod wpływem strategii różnych podmiotów gospodarczych i instytucji społecznych. Tak rozumiany postęp technologiczny łączy się ściśle ze strukturami rynkowymi, wzorcami konkurencji, regulacji społecznych oraz jakością systemu kształcenia i siły roboczej.

Specyficzną cechą produktów i technologii ery współczesnej jest ich transformujący wpływ na całą gospodarkę poprzez przenikanie nowości do wszystkich jej sektorów i gałęzi. Obecny etap przemian określa się jako technologiczną restrukturyzację, ponieważ polega on na zmianie struktury wewnętrznej elementów istniejącego układu i ma głównie jakościowy charakter. W celu uchwycenia jakościowych aspektów zmian konieczne jest przeniesienie poziomu analizy ze szczebla makroekonomicznego na szczebel mezo- lub mikroekonomiczny. Mechanizm kształtowania się specjalizacji produkcji w skali międzynarodowej jest podobny: głównymi wyznacznikami jest tu osiągnięty przez poszczególne regiony poziom postępu technicznego i uwarunkowana tym luka technologiczna, a przewaga komparatywna kształtuje się w dużym stopniu pod wpływem strategii korporacji ponadnarodowych i polityk regionalnych.

3. DETERMINANTY KONKURENCYJNOŚCI PRZEDSIĘBIORSTW

Pojęcie konkurencyjności w teorii ekonomii nie jest terminem jednoznacznym. W ujęciu M. Portera konkurencyjność gospodarki oznacza jej zdolność do produkowania i oferowania dóbr i usług o takich parametrach techniczno użytkowych, cenach, jakości oraz warunkach sprzedaży, które znajdują nabywców na rynku krajowym i zagranicznym (Porter, 2000). W tym rozumieniu pojęcie konkurencyjności odnosi się zarówno do podmiotów gospodarczych, jakimi są przedsiębiorstwa, jak też do regionów czy całych gospodarek. O ile stosunkowo łatwo jest określić determinanty konkurencyjności przedsiębiorstw, o tyle trudniejsze jest ujęcie problemu konkurencyjności w odniesieniu do całych gospodarek. Kształtowanie się międzynarodowej konkurencyjności gospodarki każdego z krajów jest zagadnieniem wieloaspektowym i złożonym i w rzeczywistości zależy od konkurencyjności poszczególnych podmiotów gospodarczych. Stąd też brak w literaturze przedmiotu jednoznacznej i powszechnie akceptowanej definicji spowodował wypracowanie zestawu czynników charakteryzujących konkurencyjność w ujęciu makro- i mikroekonomicznym. Konkurencyjność dla poszczególnych państw należy z tych względów rozpatrywać w ujęciu systemowym, gdyż rywalizujące na rynkach dóbr i usług kraje muszą uruchomić wszelkie siły przy jednoczesnym zaangażowaniu całej sieci publicznych i prywatnych podmiotów gospodarczych. O konkurencyjności przedsiębiorstw, w coraz większym stopniu decydują natomiast czynniki związane z jakością, nowoczesnością, ciągłym doskonaleniem produktów. Coraz mniejsze znaczenie odrywają koszty wytwarzania oraz cena produktu. Jednocześnie, wraz z dynamicznym rozwojem nauki i postępem technicznym, skraca się cykl życia produktu, co decyduje, iż w walce konkurencyjnej wygrywają te przedsiębiorstwa, które cechuje innowacyjność produktowa i procesowa.

W ogólnym ujęciu, konkurencyjność przedsiębiorstwa, można określić jako firmy – zasoby, umiejętności i zdolności zapewniające przewagę nad innymi podmiotami działającymi w tym samym sektorze lub branżach pokrewnych, a zatem cechę wielowymiarową przedsiębiorstwa, wynikającą z jego wewnętrznej charakterystyki, jak i związaną z umiejętnością adaptacji do zmian zachodzących w otoczeniu. Jest to cecha określająca wyróżniające zdolności przedsiębiorstwa do podejmowania takich działań, które zapewniają stabilny i długotrwały rozwój oraz przyczyniają się do budowania wartości rynkowej. Oznacza to, że konkurencyjność ma charakter względny, bowiem dokonując oceny poziomu konkurencyjności przedsiębiorstwa, stajemy przed problemem wyboru właściwych obiektów odniesienia oraz przyjęcia odpowiednich kryteriów i mierników (Gorynia, 2009). Konkurencyjność danej firmy powinna być zatem analizowana na tle innych, porównywalnych podmiotów funkcjonujących w tym samym sektorze. W takim ujęciu jest ona postrzegana jako wynik podejmowanych przez przedsiębiorstwo działań związanych z konkurowaniem o klienta.

Kluczowe determinanty konkurencyjności współczesnych przedsiębiorstw mają charakter interaktywny, są bowiem spletem wzajemnie powiązanych ze

sobą czynników, które tworzą wielowymiarową przestrzeń. Nie należy ich przy tym postrzegać jako pojedynczych wyizolowanych zmiennych, lecz jako zbiór wzajemnie zależnych elementów, które występują w tym samym horyzoncie czasowym i nawzajem się przenikają. Są w rezultacie wypadkową najbardziej istotnych elementów i uwarunkowań występujących w otoczeniu rynkowym i wewnątrz przedsiębiorstwa. Czynniki mające swoje źródło w otoczeniu nie są zależne od przedsiębiorstwa i są pochodną mechanizmów regulacji rynku i polityki państwa, kształtowanej w oparciu o analizę sytuacji gospodarczej kraju i stan gospodarki światowej. Czynniki wewnętrzne są rezultatem działań podejmowanych przez przedsiębiorstwo w oparciu o analizę kondycji finansowej, zasobów produkcyjnych, metod zarządzania, struktury organizacyjnej, potencjału naukowo-badawczego, czy przyjętej strategii rozwoju.

M.J. Stankiewicz, uważa, że konkurencyjność przedsiębiorstw należy rozpatrywać jako system tworzony przez cztery elementy (Stankiewicz, 2008):

- potencjał konkurencyjności, rozumiany jako ogół materialnych i niematerialnych zasobów przedsiębiorstwa, kluczowych kompetencji i zdolności, umożliwiających zdobycie trwałej oraz trudnej do podważenia przewagi konkurencyjnej nad rywalami,
- przewagę konkurencyjną, mającą zawsze charakter względny odnoszony do uczestników rynku, którą można rozumieć jako efekt skutecznego wykorzystywania konfiguracji składników potencjału konkurencyjności umożliwiających przedsiębiorstwu generowanie atrakcyjnej oferty rynkowej i skutecznych instrumentów konkurowania,
- instrumenty konkurowania, które można określić jako świadomie i celowo wykorzystywane narzędzia i metody budowania kapitału klientów oraz kreowania wartości firmy,
- pozycję konkurencyjną, rozumianą jako osiągnięty przez przedsiębiorstwo wynik konkurowania w danym sektorze, rozpatrywany na tle wyników osiąganych przez konkurentów, innymi słowy – miejsce na skali korzyści ekonomicznych i pozaekonomicznych, jakich przedsiębiorstwo dostarcza wszystkim swoim interesariuszom, w porównaniu z miejscami zajmowanymi przez konkurentów.

Analizując zależności zachodzące pomiędzy wyodrębnionymi czynnikami tego systemu, można zauważyć, że potencjał konkurencyjności wpływa na przewagi konkurencyjne, które z kolei determinują wybór instrumentów konkurowania, umożliwiających zdobycie i utrzymanie zakładanej pozycji konkurencyjnej. Rzeczywistość organizacyjna wydaje się jednak o wiele bardziej złożona i skomplikowana, dlatego też trudno jest uznać, że samo dysponowanie potencjałem konkurencyjności jest kluczowym czynnikiem zapewniającym osiągnięcie określonej pozycji na rynku. Warto jednocześnie zauważyć, iż w poszczególnych sektorach działalności występują specyficzne uwarunkowania procesu, wyznaczające ramy i formy konkurowania. Dla wielu podmiotów, strategicznym obszarem docelowego konsumenta nie jest odbiorca indywidualny lecz inny podmiot

prawny, determinowany odmiennymi czynnikami wewnętrznymi bądź korzystającymi z innych swobód prowadzonej działalności gospodarczej. Sytuację dodatkowo komplikuje dynamiczne ujęcie czynników, wymagające elastycznego podejścia w zakresie implementacji nowoczesnych rozwiązań technologicznych, innowacji produktowych w celu kompleksowego zaspokojenia dynamicznie zmieniających się preferencji konsumenta. Z tych też względów model ten nie wyczerpuje złożoności czynników determinujących konkurencyjność przedsiębiorstwa, może natomiast stać się punktem wyjścia do kolejnych studiów i analiz uwzględniających cechy indywidualnie rozpatrywanych zależności.

Przedsiębiorstwa, zmierzające do utrzymania przewagi konkurencyjnej w warunkach globalizacji gospodarki rynkowej, muszą przede wszystkim podejmować innowacyjne działania o cechach pionierskich, trudnych do imitacji. Istota tego procesu tkwi w konieczności zapewnienia satysfakcji i preferencji obecnych i przyszłych klientów oraz maksymalizacji wartości przedsiębiorstwa dla akcjonariuszy (Pomykański, 2008). Koncentrowanie się jednak tylko na potrzebach odbiorców zewnętrznych może okazać się działaniem nieefektywnym i w długiej perspektywie czasowej przynieść niekorzystne skutki. Przedsiębiorstwo powinno działać w sposób zrównoważony w całym łańcuchu zależności, kształtując właściwe relacje z dostawcami oraz własnym kapitałem ludzkim, który w rzeczywistości przedsiębiorstwa tworzy najtrudniejszą do imitacji wartość dodaną.

Przewaga konkurencyjna może mieć ścisły związek z dobrze przemyślaną, efektywną i realistyczną strategią rozwoju, którą udało się skutecznie wcielić w życie. Warto jednak zaznaczyć, że wybór i zaprojektowanie właściwej strategii jest dopiero początkiem długiej drogi do sukcesu. Prawdziwym wyznacznikiem konkurencyjności przedsiębiorstwa jest bowiem umiejętność zrealizowania zakładanej strategii w praktyce. Strategia jest złożonym procesem reagowania, pozwalającym tworzyć i utrzymywać pozytywne relacje między celami przedsiębiorstwa i jego zasobami a zmieniającym się otoczeniem. Strategia określa zbiór wytycznych dla wszelkich decyzji lub działań podejmowanych przez menedżerów w sposób skoordynowany w poszczególnych obszarach, w odniesieniu zarówno do zasobów jak i ram czasowych.

Przedsiębiorstwo wybierając rodzaj przewagi konkurencyjnej może zdecydować się na:

- Konkurowanie produktem, gdzie podstawą będzie oferta rynkowa: cechy fizyczne produktu, zakres zastosowań, przydatność do zaspokajania określonych potrzeb, opakowanie, marka, dywersyfikacja produktów;
- Konkurowanie ceną, które może oznaczać konkurowanie kosztami jednostkowymi, warunkami sprzedaży, polityką ekspansji, internacjonalizacji;
- Konkurowanie zasobami, rozumianymi nie tylko w tradycyjny sposób, ale głównie dobrami rzadkimi i trudnymi do imitacji i substytucji (Żółtowska, 2009).

Tradycyjne koncepcje konkurencyjności przedsiębiorstwa koncentrują się na realnych czynnikach i mechanizmach konkurencyjności, natomiast nowe na czynnikach i mechanizmach sfery regulacji, opartych głównie na systemach informacji,

badaniach naukowych i technikach zarządzania łańcuchem wartości przedsiębiorstwa. Źródła przewag konkurencyjnych ewoluują zatem od prostych do unikatowych i skomplikowanych, a kreowanie ich wymaga wyższych umiejętności menadżerskich stałego poszukiwania optymalnych metod zarządzania.

4. INSTRUMENTY REALIZACJI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W PRZEDSIĘBIORSTWIE

Współczesny rynek stał się miejscem rozwoju i stałego wdrażania innowacji produktowych, dzięki którym przedsiębiorstwo tworzy przewagi konkurencyjne. Niemniej jednak sam produkt, ale także sposób jego wytworzenia, mogą stać się elementem nie wystarczającym do zdobycia i utrzymania przewagi na rynku. Produkt stanowi pewną wartość dla klienta, a zmieniające się preferencje odbiorców zmuszają przedsiębiorstwa do reakcji i przystosowania się do nowych warunków funkcjonowania na rynku. Wzrost znaczenia czynników niematerialnych w procesie tworzenia trwałej przewagi konkurencyjnej oraz społeczny charakter jej budowania wskazuje nowe miejsce dla koncepcji przedsiębiorstwa społecznie odpowiedzialnego. Stwierdzono bowiem, że wykorzystanie koncepcji zrównoważonego rozwoju i społecznej odpowiedzialności prowadzi do kształtowania zdolności konkurencyjnej zarówno w wymiarze wewnętrznym jak i zewnętrznym. Działania te przestają być rozumiane jako oderwane od ekonomicznych celów przedsiębiorstwa i stają się głównym źródłem legitymizacji działalności współczesnej firmy. Proces ten przebiega w różnym tempie i dotyczy najczęściej pewnej grupy przedsiębiorstw. Brak odniesienia w strategii rozwoju do realizowania celów ekologicznych wynika z wielu przyczyn. W krajach postkomunistycznych istotnym warunkowaniem stały się czynniki historyczne. Przedsiębiorstwa tych państw w sposób ewolucyjny przechodzą proces transformacji, polegający na stopniowym odchodzeniu od koncepcji rozwoju opartej na potrzebie maksymalizacji zysku, niejednokrotnie kosztem budowania strategii marki. Wynika to często ze stosunkowo krótkiego okresu rozwoju przedsiębiorczości, stąd firmy działające na rynku znajdują się w fazie budowania kapitału początkowego, którego zdolność akumulacyjną osiągną dopiero kolejne pokolenia właścicieli. W państwach Europy Środkowo-Wschodniej brak jest jednocześnie odpowiednich wzorców związanych z podejmowaniem i realizowaniem strategii CSR. Przedsiębiorczość tych obszarów zaczęła rozwijać się stosunkowo późno, wynikało to zarówno z długo utrzymującego się dualizmu rozwojowego Europy, jak również ograniczeń systemowych, skutkujących brakiem zaufania społecznego i kształtowania właściwych relacji z klientem. Tymczasem działania te, w dłuższej perspektywie, przekładają się w sposób wymierny na wyniki finansowe i stabilny przyrost wartości firmy. Dobre relacje społeczne pomiędzy różnymi podmiotami życia gospodarczego są elementem spoiwa w procesie budowania ekonomicznego sukcesu państw, regionów czy samych przedsiębiorstw. W efekcie powstaje podwójna pętla, pozwalająca społeczeństwu współuczestniczyć w rozwoju gospodarczym, a gospodarce stwarza szansę na kreowanie dobrobytu i podnoszenie jakości życia.

Podstawą realizacji procesów taktycznych, strategicznych i operacyjnych jest właściwe zarządzanie interesariuszami. Implementacja względów społecznych w rzeczywisty styl zarządzania organizacją może przyczynić się do osiągnięcia trwałej przewagi konkurencyjnej. Tworzy się ona dzięki innowacyjności oraz wykorzystaniu zasobów pozamaterialnych takich jak: reputacja, kapitał społeczny, warunki funkcjonowania przedsiębiorstw. W konsekwencji powstaje zarówno podstawowa wartość ekonomiczna, jak również wartość społeczna i ekologiczna (Koźmiński, 2010). W rezultacie zmian zachodzących w obecnym otoczeniu konkurencyjnym, zarządzanie organizacją powinno polegać na takiej kompozycji zasobów, która zapewni trwałą przewagę konkurencyjną a tym samym trwały i stabilny rozwój (Paliwoda-Matiolańska, 2014). Na efektywność ekonomiczną coraz częściej wpływa rosnąca dysproporcja podziału światowego bogactwa. Tempo zmian potęguje konkurencję pomiędzy podmiotami gospodarczymi, co nie służy ochronie wspólnych interesów a w konsekwencji prowadzi do polaryzacji dochodów różnych grup społecznych. Gospodarka przestaje być samoregulującym się i rozpoznawalnym systemem, skupiającym się na osiągnięciu zarówno celów społecznych jak i ekonomicznych. Jednocześnie nowe wymogi rynkowe, wynikające z postępu technicznego czy skracania cyklu życia produktów zmusiły przedsiębiorstwa do wdrażania nowoczesnych struktur i technik zarządzania dostosowanych do współczesnych technologii komunikacyjnych i informacyjnych oraz mobilności rynku pracy. Uwzględnienie aspektów ekologicznych i społecznych w rozwoju firmy staje się przy tym koniecznością wynikającą niejednokrotnie z przepisów prawa, nakładających na przedsiębiorstwa obowiązek spełniania przyjętych standardów.

5. OCENA REALIZACJI KONCEPCJI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W MSP W POLSCE

Koncepcja rozwoju zrównoważonego coraz częściej rozpatrywana jest na szczeblu mikroekonomicznym. Oznacza to równorzędne traktowanie w strategii rozwoju przedsiębiorstw celów ekonomicznych, ekologicznych i społecznych. Takie podejście do funkcjonowania i rozwoju firm jest odpowiedzią na wyzwania współczesnego świata, związane z coraz częściej pojawiającymi się problemami środowiskowymi w skali globalnej. Przedsiębiorstwa funkcjonujące w określonym otoczeniu i to otoczenie kształtujące coraz częściej będą miały do czynienia z takimi problemami jak degradacja środowiska, wyczerpywanie się zasobów naturalnych, eksplozja demograficzna, wzrost ubóstwa i bezrobocia, co niewątpliwie wpłynie na zmianę wymagań społecznych. Nowe wyzwania jakim muszą obecnie sprostać podmioty oznacza prowadzenie działalności zgodnie z koncepcją rozwoju zrównoważonego.

Jest to proces długofalowy, który wiąże się z koniecznością zmian w świadomości kadry kierowniczej organizacji funkcjonujących na rynku. Uwzględnianie bowiem aspektów ekologicznych i społecznych w zarządzaniu podmiotami gospodarczymi związane jest z koniecznością ponoszenia przez nie wydatków na ochronę środowiska oraz na wspieranie inicjatyw na rzecz społeczności lokalnych.

Powoduje to wzrost kosztów działalności, a tym samym zmniejszenie zysków krótkookresowych. Niemniej w długim okresie ma wpływ na zwiększanie konkurencyjności firm poprzez tworzenie ich nowego wizerunku, który umożliwia zarówno pozyskiwanie nowych jak i utrzymanie dotychczasowych klientów. Zrozumienie tych zależności przez funkcjonujące w Polsce podmioty jest niezmiernie istotne z punktu widzenia ich konkurencyjności i dalszego rozwoju.

Tymczasem, w warunkach polskiej gospodarki problemem jest nie tylko niewielka świadomość ekologiczna przedsiębiorców lecz również struktura samego sektora, w przeważającym stopniu zdominowana przez mikroprzedsiębiorstwa, których udział w całkowitej liczbie firm wynosi blisko 96%, udział małych stanowi nieco ponad 3%, zaś średnich zaledwie 1%. Mimo iż, MSP określa się często lokomotywami procesu transformacji polskiej gospodarki (w strukturze udziału w PKB przedsiębiorstw generują co drugą złotówkę), to tylko nielicznym udają się przetrwać na rynku dłużej niż pięć lat (Charucka, 2014). Oczywistym zatem staje się fakt, iż podstawowym celem działalności tychże podmiotów będzie realizowanie strategii przetrwania i minimalizacja kosztów funkcjonowania. Korzyści z wdrożenia koncepcji dostrzegały jedynie większe firmy, działające na rynku ponad 15 lat oraz firmy działające na rynkach zagranicznych, gdzie CSR staje się niemal standardem.

Ważnym impulsem do wdrożenia zasad zrównoważonego rozwoju, może stać się jednak chęć konkurowania na rynkach zagranicznych. Jak wynika z badań prowadzonych przez PKPP Lewiatan, tylko jedna trzecia MSP myśli o rozwoju w oparciu o rynki zagraniczne. Tymczasem dzięki korzystaniu z zasobów międzynarodowych MSP mogą poprawić swoją konkurencyjność zdobywając dostęp do:

- międzynarodowych kompetencji i zasobów (technologii, know-how itp.),
- międzynarodowych relacji biznesowych obejmujących elementy edukacyjne, w ramach wspólnych programów badań, rozwoju i kształtowania wizerunku,
- kapitału z rynków zagranicznych (Daszkiewicz & Wach, 2012).

Proces internacjonalizacji, obok oczywistych korzyści, narzuca przedsiębiorstwom jednak szereg nowych wyzwań, dość powszechnie stosowanych przez konkurencję na rynkach zagranicznych. Jednym z nich jest bycie społecznie odpowiedzialnym, co oznacza przyjęcie przez organizację odpowiedzialności za skutki swojej aktywności gospodarczej, zarówno dla środowiska jak i społeczeństwa. Koncepcja CSR, która rozwinęła się na przełomie lat 60. i 70. XX wieku, zwraca uwagę na konieczność realizacji przez przedsiębiorstwo celów pozaekonomicznych, w przeciwnym razie w długim okresie czasu będzie zmierzać do utraty oczekiwań społecznych, pogarszając swoją pozycję względem konkurencji. Społeczna odpowiedzialność biznesu cieszy się w świecie coraz większym zainteresowaniem, zarówno wśród kadry menedżerskiej, instytucji otoczenia biznesu, inwestorów oraz administracji publicznej, stając się wyznacznikiem ładu korporacyjnego oraz priorytetem w budowaniu kompleksowej strategii rozwoju firmy (Stawicka & Wołoszyn, 2013).

W Polsce jak dotychczas zauważono, sama znajomość pojęcia oraz stosowanie strategii w praktyce jest zazwyczaj związane z wielkością firmy i wciąż znajduje małe zrozumienie wśród przedsiębiorców. Podczas podejmowania istotnych decyzji

biznesowych zaledwie 22% bierze pod uwagę ich wpływ na środowisko przyrodnicze. Jednocześnie ponad 67% badanych przedsiębiorstw sektora MSP nie posiadała i nie była zainteresowana posiadaniem certyfikacji z powodu spodziewanego wzrostu kosztów wdrażania procedur związanych z tym procesem. W celu maksymalizacji zysku podejmowane były natomiast działania krótkoterminowe kosztem długofalowych strategii. Wyniki badań dowodzą jednoznacznie braku świadomości, że prowadzenie wszelkiej działalności gospodarczej zawsze wywołuje skutek środowiskowy. Z pośród badanych, politykę środowiskową wdraża jedynie 25% przedsiębiorstw, natomiast ponad 56% nie tylko nie prowadzi takiej polityki ale nawet nie widzi zasadności tego typu działań (Stawicka & Wołoszyn, 2013).

Istotnym motywem działań podmiotów gospodarczych staje się rosnąca świadomość ekologiczna społeczeństw, która nie musi jednak oznaczać częściej podejmowanych decyzji o zakupie eko-produktu czy usługi. Może być jednak wyraźnym sygnałem skierowanym do przedsiębiorców o zmieniających się preferencjach konsumentów, w dużym stopniu determinujących ich pozycję konkurencyjną. Problem ten zaczyna już dostrzegać ponad 60% badanych, skłaniając się do przekonania, iż w przyszłości kwestie ochrony środowiska mogą stać się istotnym elementem działań marketingowych i pozytywnie wpłynąć na kreowanie pozytywnego wizerunku firmy (Raport, 2011).

6. PODSUMOWANIE

Koncepcja zrównoważonego rozwoju zyskuje coraz więcej zwolenników, również wśród polskich przedsiębiorców. Poziom wiedzy i praktycznego wdrażania zasad biznesu odpowiedzialnego społecznie jest jednak nadal niewystarczający i wymaga intensywnych działań informacyjnych i promujących. Poważną barierą, wynikającą głównie z braku stabilności rynku, jest skupianie się firm na sprawach doraźnych i realizowanie strategii krótkoterminowych nastawionych na maksymalizację zysku. W gospodarkach państw wysoko rozwiniętych przedsiębiorstwa angażują się nie tylko w dostarczanie odpowiedniej jakości wyrobów i usług, ale również w sprawy związane z ochroną środowiska przyrodniczego. Różnego rodzaju działania na rzecz środowiska stają się coraz bardziej popularne również wśród konsumentów, wyraźnie formułujących swoje oczekiwania i skłonnych walczyć o ich realizację. Polski biznes nie może sobie już dłużej pozwolić na ignorowanie kwestii środowiskowych i zmuszony będzie, w formułowaniu strategii konkurencyjności, uwzględniać cele ekologiczne na równi z ekonomicznymi.

LITERATURA

- Charucka, O. (2014). *Kluczowe czynniki konkurencyjności MSP i ich wpływ na rozwój gospodarki*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Warszawskiego, 35, 45-66.
- Daszkiewicz, N., & Wach, K. (2012). *Małe i średnie przedsiębiorstwa na rynkach międzynarodowych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.
- Deklaracja z Rio de Janeiro w sprawie środowiska i rozwoju. Preambuła (1992). Konferencja Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój”.

- Gorynia, M., & Łązniewska E. (red.) (2009). *Kompendium wiedzy o konkurencyjności*. Warszawa: PWN.
- Koźmiński, A.K. (2010). *Zarządzanie międzynarodowe*. Warszawa: PWN.
- Paliwoda-Matiolańska, A. (2014). *Odpowiedzialność społeczna w procesie zarządzania przedsiębiorstwem*. Warszawa: C.H.Beck, 177.
- Pomykański, A. (2008). Zmiany strategiczne a konkurencyjność przedsiębiorstw na rynku globalnym. [w:] Kaleta, A. & Moszkowicz, K. (red.), *Zarządzanie strategiczne w badaniach teoretycznych i w praktyce*. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 20, 303-308.
- Porter, M.E. (2000). *Porter o konkurencji*. Warszawa: PWE.
- Stankiewicz, M.J. (2008). Istota i sposoby oceny konkurencyjności przedsiębiorstwa. *Gospodarka Narodowa*, 7-8, 95-111.
- Stawicka, E., & Wołoszyn, J. (2013). Praktyczne podejście przedsiębiorstw sektora MSP do koncepcji społecznej odpowiedzialności w biznesie. *Roczniki Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich*. Warszawa, T.100, z.1, 44-51.
- Śleszyński, J. (2000). *Ekonomiczne problemy ochrony środowiska*. Warszawa: Aries.
- Wzorce zrównoważonej produkcji w działalności przedsiębiorstw- propozycje rozwiązań systemowych wspierających wdrażanie WZP w MSP. (2011). Raport z analizy danych zastanych. PARP. Warszawa.
- Żółtowska, I. (2009). Zarządzanie strategiczne [online]. http://home.elka.pw.edu.pl/~imi-lenko/zs_konspekt.pdf, dostęp 8.06.2017.

The role of sustainable development in shaping the competitiveness of enterprises

Abstract: The concept of balanced development, shaping the idea of stability of the economy, on a macroeconomic scale as well as in the development of the enterprise, is the consequence of the uncontrolled results of dynamic economic development. Environmental degradation occurred as a result of the cumulative effects of the economic activity, which is guided by the criterion of short-term profit maximization with the lack of care for the proper functioning of environmental functions. The enterprise should operate sustainably throughout the chain of relationships, shaping proper relations with suppliers and their own human capital, which in the reality of enterprise creates the most difficult to imitate added value. The increase in the importance of intangible factors in the process of creating lasting competitive advantage and the social nature of its construction, indicate a new place for the concept of a socially responsible enterprise. The aim of this article is to assess the relationship between the theoretical assumptions of the concept of sustainable development as well as corporate social responsibility and the enterprise, and to identify both the benefits and barriers associated with the implementation of business practice theory resulting from the adopted corporate competitiveness strategy.

Keywords: sustainable development, corporate social responsibility, competitiveness, small and medium companies

JEL codes: Q01